

А.Н. РАСУЛОВ

**ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ
КЛАСТЕРИ ШАРОИТИДА
ИҚТИСОДИЙ БИЛИМ
АСОСЛАРИ ФАНИНИ
ЎҚИТИШ
МЕТОДИКАСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

(Монография)

А.Н. РАСУЛОВ

ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ КЛАСТЕРИ
ШАРОИТИДА
ИҚТИСОДИЙ БИЛИМ
АСОСЛАРИ ФАНИНИ
ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

(Монография)

Тошкент
«ZEBO PRINT»
2023

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

— 4574/х —

УДК 37;371
КБК 74.202.5
P-64

Расулов А.Н. Замонавий таълим кластери шароитида Иқтисодий билим асослари фанини ўқитиш методикасини такомиллаштириш [Монография]. – Тошкент: - 112 б.

Mas'ul muharrir:

Усаров Жаббор Эшбекович – педагогика фанлари доктори, профессор.

Taqrizchilar:

Ҳакимова Муҳаббат Файзиевна – Тошкент давлат иқтисодиёт университети профессори, педагогика фанлари доктори;

Ҳимматалиев Дўстназар Омонович – Чирчиқ давлат педагогика университети профессори, педагогика фанлари доктори.

Ражабова Лола Рахматуллаевна – Қарши давлат университети в.б. доценти, педагогика фанлари фалсафа доктори;

Мазкур монографияда «Замонавий таълим кластери шароитида Иқтисодий билим асослари фанини ўқитишнинг илмий-методик асослари ва уни амалиётга татбиқ этиш методикалари ёритиб берилган. Шу билан бирга монографияда педагогик таълимни кластерлаштириш илмий педагогик муаммо сифатида, умум таълим мактабларида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишнинг зарурияти ва назарий асослари, замонавий таълим кластери шароитида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишнинг ташкилий ва педагогик шарт-шароитлари, “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишнинг услубий дидактик таъминотини яратиш, ўқувчиларининг иқтисодий-қуникмаларини ривожлантириш жараёнини моделлаштириш, “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитиш методикасини такомиллаштириш каби масалалар мазмун-моҳияти келтириб ўтилган.

Монография педагогика олий таълим муассасаларида фаолият олиб бораётган профессор-ўқитувчилар, таянч докторантлар, мустақил изланувчилар, магистр ва талабалар ҳамда умумтаълим мактабларининг ўқитувчилари учун мўлжалланган.

Чирчиқ давлат педагогика университети Илмий кенгашининг 2023 йил “29”сентябрдаги 14 - сонли мажлис қарорига асосан нашрга тавсия этилган.

ISBN 978-9910-9413-4-4

КИРИШ

Жаҳонда глобаллашув шароитида ижтимоий соҳаларнинг барқарор тараққиётини белгилашда таълимни модернизация қилишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу, албатта, таълим тизимига янги инновацион ёндашувлар, самарали ўзгаришлар ва педагогик технологияларни фаол татбиқ этиш жараёнлари билан боғлиқ равишда кечмоқда. Дунё амалиётида таълимнинг барча турлари ва босқичларида самарадорликни ошириш ва такомиллаштиришнинг янги механизми сифатида қаралаётган кластер моделини янада ривожлантириш натижасида таълим парадигмаларининг янги имкониятларини топиш, субъектларнинг манфаатли ҳамкорлигини йўлга қўйиш орқали уларнинг истиқбол натижаларини кафолатлаш, шахснинг сифатли таълим олишига хизмат қилувчи янги ёндашув ва усулларни ишлаб чиқиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Дунёда таълим шакллари замонавий ва истиқболли меҳнат бозори талаблари асосида диверсификациялаш, ўқитиш усулларини технологик тараққиёт ғоялари билан уйғунлаштириш, таълим сифати назарияси ва методологиясининг етакчи ғояларини татбиқ этиш узвийлик, узлуксизлик ва изчиллик тамойилларига асосланган кластерли ёндашув орқали амалга ошириш бўйича қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда. Халқаро тажрибаларга кўра, ривожланган хорижий давлатларнинг нуфузли илмий-тадқиқот марказларида (European Case Clearing House – ECCN, IMD) таълим олувчиларнинг иқтисодий компетентлигини шакллантириш маркетинг-тадбиркорлик, иқтисодий-ҳуқуқий ва ахборот-таҳлилий, бошқарув компетенцияларини шакллантиришнинг концептуал тизимли моделига асосланган методик моделини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга жорий этиш, ахборот-коммуникация технологиялари асосида иқтисодий компетентликни шакллантиришнинг дидактик таъминотини такомиллаштиришга алоҳида

эътибор қаратилмоқда Шу нуқтаи-назардан, иқтисодий компетентликни шакллантириш ва ривожлантириш жараёнида интерфаол таълим методларидан ва иқтисодий индикаторлардан самарали фойдаланиш заруратини тақозо этади.

Мамлакатимизда сифатли таълим бериш имкониятларини ошириш, мактаб ўқувчиларида иқтисодий билим, кўникмаларни ривожлантиришнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга жорий этишга катта эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги ПФ-5712-сонли “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармон¹ида “Инсон капиталини меҳнат бозори ва мамлакатда ўқувчиларнинг рақобатбардошлик даражасини белгиловчи асосий омил сифатида ривожлантириш” чора-тадбирларида муҳим вазифалар белгилаб берилди. Бу эса ўқувчиларнинг иқтисодий билим савиясини ошириш, иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларини ривожлантириш механизми ишлаб чиқилишини тақозо этади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”, 2018 йил 5 сентябрдаги ПФ-5538-сон “Халқ таълимини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”, 2019 йил 29 апрелдаги ПФ-5712-сон “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”, 2020 йил 6 ноябрдаги ПФ-6108-сон “Ўзбекистоннинг янги тараққиёт даврида таълим-тарбия

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2019 йил 29 апрелдаги ПФ-5712-сонли Фармони // <https://lex.uz/docs/4312785>.

ва илм-фан соҳаларини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисидаги” фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 14 апрелдаги 213-сон “Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” Қарори ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда муайян даражада хизмат қилади.

Республика фан ва технологияларини ривожлантиришнинг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда, инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Мамлакатимизда педагогик таълим инновацион кластеринингилмий-назарийасослари, унинг узлуксизлик, узвийлик ва изчиллик билан боғлиқ янги инновацион тузилма сифатидаги тавсифи ва амалиётга татбиқ этиш механизмлари педагог олимлар Г.И.Мухамедов, Ш.Мардонов, У.Н.Ходжамқулов, Р.Эшчанов, Ж.Э.Усаров, А.Раҳимов, Ш.И.Ботироваларнинг тадқиқотларида ёритилган.

Таълим олувчиларга иқтисодий билимлар бериш, иқтисодий характердаги миллий кадриятларга ҳурматни ошириш, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик малакасига эга бўлишни таъминлаш масалалари бўйича Р.Х.Джураев, Р.Исмаев, Н.А.Камолова, Н.Г.Мўминов, М.Артиқовалар тадқиқот ишларини олиб борганлар.

Иқтисодий таълимни ташкил этишга технологик ёндашув масалалари А.Х.Абдуллаев, С.Бобоқулов, Ш.А.Саипназаров, Б.Собиров, Х.А.Умарова, Х.Ж.Худойқулов, О.Ҳайитовлар томонидан ўрганилган. Э.Сариқов, Б.Ҳайдаров каби тадқиқотчилар синфдан ташқари шароитларда ўқувчиларнинг иқтисодий билимларни ўзлаштиришга бўлган қизиқишларини ошириш, уларда

иқтисодий тафаккурни ривожлантириш масаласини тадқиқ қилишга эътибор қаратган.

Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги (МДХ) мамлакатлари олимлари томонидан таълим кластерларини шакллантириш ва ривожлантиришнинг назарий асосларини ўрганишнинг касбий таълимга нисбатан кластер ёндашуви Б.Пугачева, А.В.Леонтиев, фаолият ва педагогик лойиҳалаш назарияси Н.Н.Давыдова, В.П.Беспалько, Т.А.Лавина, А.А.Сластенин, узлуксиз таълим концепцияси Б.С.Гершунский, Г.В.Мухаметзянова, А.М.Новиков каби тадқиқотчилар томонидан ўрганилган.

Хорижий олимлардан L.C.Anderson, B.Weber, D.Carnegie, J.Rohn ишларида иқтисодий таълим моҳияти; R.Douglas Thompson, N.Nevittening изланишларида шахс иқтисодий ижтимоийлашувининг аҳамияти, психологик жиҳатлари ва устувор ғоялари, мавжуд иқтисодий муаммолар ва уларни ҳал қилиш йўллари ўрганиш масалаларига эътибор қаратилган.

Замонавий таълим кластери шароитида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитиш методикаси такомиллаштирилмаганлиги, умумтаълим мактаб ўқувчиларининг иқтисодий компетенцияларини шаклланганлик даражалари аниқлаштирилмаганлиги ҳамда мактаб ўқувчиларида иқтисодий билим асослари фанини ўзлаштиришга бўлган қизиқишни оширишда замонавий таълим технологияларидан самарали фойдаланишнинг педагогик жиҳатларини тадқиқ этиш зарурати мавжуд.

Монография кириш, икки боб, хулоса, тушунча ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

1-БОБ. “ИҚТИСОДИЙ БИЛИМ АСОСЛАРИ” ФАНИНИ ЎҚИТИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

1.1-§. Педагогик таълимни кластерлаштириш илмий-педагогик муаммо сифатида

Ривожланган мамлакатлар бугунги глобаллашув шароитида ижтимоий соҳаларнинг барқарор тараққиётини белгилашда таълим соҳасини модернизация қилишга алоҳида эътибор қаратмоқда. Бу, албатта, таълим тизимида янги инновацион ёндашувлар, тамойиллар, самарали ўзгаришлар ва педагогик технологияларни фаол татбиқ этиш жараёнлари билан боғлиқ ҳолда амалга оширилмоқда. Жаҳон таълим тизими амалиётида ўқитишнинг барча турлари ва босқичларида самарадорликни ошириш ва такомиллаштиришнинг янги механизми сифатида қаралаётган кластер моделини ривожлантириш натижасида таълим парадигмаларининг янги имкониятларини топиш, субъектларнинг манфаатли ҳамкорлигини йўлга қўйиш орқали уларнинг истиқболли натижаларини кафолатлаш, шахснинг сифатли таълим олишига хизмат қилувчи янгича ёндашув, тамойил ҳамда усулларини ишлаб чиқиш тобора долзарб аҳамият касб этиб бормоқда.

Таълим шакллари замонавий меҳнат бозори талаблари асосида диверсификациялаш, ўқитиш усулларини технологик тараққиёт ғоялари билан уйғунлаштириш, таълим сифати назарияси ва амалиётининг етакчи ғояларини татбиқ этиш узвийлик, узлуксизлик ва изчиллик тамойилларига асосланган кластерли ёндашув орқали амалга ошириш бўйича қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда.

Инсон капитали, уни тўғри тақсимлаш, ундан самарали фойдаланиш ва мақсадли йўналтириш таълим тизимининг марказида туришини ҳисобга олсак, бунда, мактабгача, умумий ўрта ва олий таълим тизимини жаamiaтнинг барча манфаатдор томонлари, таълим